

Božo LUJIĆ

Nastanak, obilježja i značenje Šarićeva prijevoda Biblije*

Kako bismo mogli što bolje sagledati važnost revidiranoga izdanja Šarićeva prijevoda Biblije (Hrvatsko biblijsko društvo, Vrhbosanska nadbiskupija, Glas koncila - Zagreb 2006.), na ovom ću se mjestu osvrnuti ukratko na povod za Šarićevo prevođenje Biblije, na sam proces prevodenja i nastanak prijevoda, kao i na obilježja i značenje spomenutoga prijevoda.

I. Povod za prevođenje Staroga Zavjeta

Hrvatski biskupska konferencija (HBK) je željela 1300. obljetnicu krštavanja Hrvata (641. godina se uzima kao godina početka krštavanja Hrvata) obilježiti izdavanjem prijevoda Svetoga Pisma Staroga Zavjeta (SZ) s izvornika, pa je taj posao povjerila profesoru biblijskih znanosti i hebrejskog jezika na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu dr. Antunu Soviću. On je imao sve preduvjete da napravi dobar prijevod: doktorirao je i habilitirao u Zagrebu, te je potom studirao na netom otvorenom Papinskom biblijskom institutu u Rimu.

Vjerojatno na tragu tada u modi opće južnoslavenske ideje, Sović je držao da i prijevod Biblije treba nositi upravo jugoslavenska obilježja. Da bi se pripremio što bolje za prevođenje na jedan takav jezik, Sović se zaputio u Šumadiju i tu proveo tri godine učeći upravo u Šumadiji jezik na koji je želio prevesti Stari Zavjet. Po povratku iz Šumadije dao se na prevođenje s izvornih jezika na jugoslavenski, kako je on svoj jezik nazvao.

Nakon što je načinio prijevod, Sović je dao tiskati odabrane dijelove koji su trebali poslužiti kao ogled. No, njegov je prijevod doživio velike kritike ne zbog samoga prijevoda koji je bio dobar, nego zbog jezika koji

* Izlaganje na predstavljanju revidiranog izdanja Šarićeva prijevoda Biblije na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji 21. lipnja 2007.

je iskakao iz hrvatske biblijske predaje. Savić je u potpunosti krenuo istočnom, daničićeveskom biblijskom predajom što se osobito očitovalo u transliteraciji biblijskih mjesta i imena koja su u potpunosti odudarala od ustaljene hrvatske biblijske tradicije. Tako on Betlehem naziva Vitlem, Daniel Danilo, Samuel Samuilo, Abraham Avram i dr.

Zbog Savićeve upornosti i nerazumljive tvrdoglavosti s obzirom na jezične postavke prijevoda Biblije, Hrvatska biskupska konferencija je na svom zasjedanju 11. i 12. lipnja 1940. odlučila povjeriti prevođenje Svetoga Pisma SZ sarajevskom nadbiskupu Ivanu Šariću koji je također doktorirao iz Biblije na KBF-u 1898. god. Prijevod je trebao biti s Vulgate, a ne s izvornih biblijskih jezika i financirala bi ga HBK. Riječ je bila o pučkom prijevodu što je pak značilo: vjernost izvorniku s jedne strane i jezična razumljivost i jasnoća s druge. U tu je svrhu zagrebački nadbiskup Štepinac, kao tadašnji predsjednik HBK, uputio molbu nadbiskupu Šariću 13. lipnja 1940. da bi se prihvatio ovoga teškoga i odgovornoga posla. Nadbiskup Šarić je prihvatio ponudu u pismu od 24. lipnja 1940. izjavivši kako je oduvijek želio prevesti Sveto Pismo.

2. Tijek nastanka i obilježja Šarićeva prijevoda Svetoga Pisma

Pošto je dao svoj pristanak za taj veliki projekt, nadbiskup se Šarić zdušno latio posla. Prema svjedočanstvima onih koji su s njime živjeli i poznavali ga, prevodio je sam ne savjetujući se ni s kim. Ta činjenica ukazuje da je u svome poslu bio neovisan, ali isto tako i da je morao ponijeti golemu odgovornost za odluke koje prevoditelj mora donositi u samome postupku prevođenja.

Šarić je prevodio s Jeronimova latinskoga prijevoda Biblije koji se naziva Vulgata, jer je to također bio prijevod načinjen za puk. U Crkvi je tijekom stoljeća Vulgata slovila kao službeni liturgijski tekst jer je latinski bio službeni liturgijski jezik sve do Drugoga vatikanskoga sabora. Osim Vulgate Šarić se, vjerojatno po nagovoru tadašnjeg bibličara u Sarajevu Albina Škrinjara, služio obilato i jednim njemačkim uzorom (E. Henneom). Nemamo izričitih podataka ali je moguće da je Šarić uspoređivao svoj prijevod, makar u nekim dijelovima i s izvornicima hebrejskim, aramejskim i grčkim. Teško je vjerovati da bi za tri godine mogao prevesti cjelokupnu Bibliju s hebrejskog, aramejskog i grčkoga teksta pogotovo kad se uzme da tada nije postojalo računalo, a nije se služio ni pisaćim strojem.

Ostaje ipak zadivljujuća činjenica da se Šarić u ratno doba, kad su se već započeti projekti ostavljali po strani za bolja vremena, prihvatio tako velikoga posla radeći danonoćno na projektu prevođenja Svetoga Pisma sve dok ga nije dogotovio. Zvuči gotovo nevjerojatno da je moguće u tri godine prevesti cijelo Sveto Pismo, kako Stari tako i Novi Zavjet s kratkim uvodima u pojedine knjige, i predati ga u tisak. Ne poznajemo detalje Šarićeva prevođenja jer je rukopis Šarićeva prijevoda nestao zajedno s drugim njegovim zaplijenjenim stvarima od strane komunističkih vlasti 1945. god.

Šarićev prijevod pojavio se u Sarajevu u tri sveska: I. Stari Zavjet: Povijesne knjige (u ožujku 1942.), II. Stari Zavjet: Poučne knjige (u veljači 1943.), III. Novi Zavjet (listopad 1943.). Ispred svake pojedine knjige Šarić je napisao kratak uvod u kojem se nalazio sadržaj dotične knjige, njezina svrha, osnovni podaci o piscu i vremenu nastanka knjige. Ne zna se točno iz nama dostupnih podataka kolika je bila naklada, ali se smije pretpostaviti da je ona iznosila 10.000 primjeraka, kako je Šarić obavijestio nadbiskupa Stepinca. Bibliju je tiskala Akademija *Regina Apostolorum* u Sarajevu. U predgovoru Šarić naglašava kako mu je bilo stalo do čistoće hrvatskoga jezika, a ističe također da je za uzore imao najbolje strane prevoditelje, prvenstveno s njemačkog govornog područja. Kritika je bila veoma blagonaklona prema novome prijevodu, i više od toga. Možda zbog toga što je to bio prvi objavljeni, odobreni i cjeloviti prijevod Svetoga Pisma na hrvatski jezik, možda zbog toga što je prijevod nastao u vrlo uzburkanom povijesnom trenutku, a možda i zbog toga što su recenzenti imali obzira prema Šariću jer je bio nadbiskup.

Treba reći da treći svezak Šarićeva prijevoda, koji se odnosi na Novi Zavjet, nije bio u sklopu mandata Hrvatske biskupske konferencije, ali ga je Šarić preveo da bi imao cjelovitu Bibliju prevedenu prema istim kriterijima.

Šarićevo sarajevsko izdanje priredio je i u manjim stvarima popravio njegov tajnik u Madridu književnik Luka Brajnović, gdje je Šarić bio u izgnanstvu od 1948. do 1960. god. Prema ovlasti samoga nadbiskupa, koji je već bio star i bolestan, Brajnović je popravio tekst (bili su to manji zahvati) prijevoda, osvježio komentar i unio u prijevod već ustaljeni standardni hrvatski jezik. Naime, Šarićev je prijevod tu i tamo nosio lokalni jezični kolorit. Izdanje se pojavilo u jednome svesku 1960. god., u godini smrti nadbiskupa Šarića.

Konačno, dogodilo se i revidirano zagrebačko izdanje Šarićeva prijevoda Svetoga Pisma. Naime, Hrvatsko biblijsko društvo s predsjednikom dr. Zvonimirom Kurečićem i izvršnim tajnikom gospodinom Da-

mirom Lipovšekom pokrenulo je projekt obnovljenoga izdanja Šarićeve Biblije, ali sada ne više u izgnanstvu nego u domovini. U projekt se uključila i Vrhbosanska nadbiskupija.

Revizija postojećeg Šarićeva prijevoda značila je uvažavanje izvornog hebrejskog teksta za knjige pisane na hebrejskom jeziku, grčkoga prijevoda Septuaginte i Novoga Zavjeta na grčkom jeziku. Taj su posao obavili mr. Božo Odošić i dr. Mato Zovkić. Stari Zavjet su pregledali i popravili dr. Karlo Višaticki (sve knjige na hebrejskom jeziku, osim Psalama), mr. Božo Odošić (Psalme), a deuterokanonske knjige (sedam knjiga) na grčkom jeziku dr. Mato Zovkić. Uz to je dr. Mato Zovkić pregledao i popravio također i cijeli Novi Zavjet. Višaticki je povrh toga načinio uvod u svaku knjigu Staroga Zavjeta, Odošić u Psalme, a Zovkić u pojedine knjige Novoga Zavjeta.

Tekst je podijeljen na manje cjeline, bilješke su smanjene i gotovo u potpunosti izmijenjene. U prijevod su unesena dosadašnja dostignuća na području biblijskih znanosti osobito u prijevodu pojedinih važnih pojmova kao Gospodin, savez, kraljevstvo Božje te popravljena ona mjesta koja nisu bila primjereno prevedena ili zbog žurbe ili zbog previda. Tekst je uskladio sa standardnim hrvatskim jezikom i pravopisom kroatist mr. Marko Alerić koji predaje na Filozofskom fakultetu i na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Kako bi tekst bio što tečniji, svedena je uporaba glagolskih oblika imperfekta i aorista na najmanju moguću mjeru. Tekst je prijevoda očišćen od lokalnih i regionalnih izraza, a osobito od turcizama koji su se počesto mogli naći u prvom izdanju Šarićeva prijevoda. Osobna imena i zemljopisni nazivi preuzeti su iz Zagrebačke Biblije (Zagreb, 1968.). Novi popravljani i usklađeni Šarićev prijevod pojavio se u Zagrebu 2006. god.

3. Značenje popravljenog i usklađenog Šarićeva prijevoda

Svaki prijevod Biblije u mnogostrukom smislu značajan je događaj: za kršćane i Crkvu u određenom narodu, za sam narod i njegovu kulturu, za razvoj jezika i njegovu standardizaciju upravo zbog činjenice što je Biblija bila i ostala najčitanija knjiga u jednome narodu. Time je prijevod Biblije važniji za narod i Crkvu što je manje biblijskih prijevoda.

Imajući u vidu to opće iskustvo, valja reći da je i prijevod Ivana Šarića bio u onom vremenu velik doprinos i kulturi i kršćanstvu na ovim područjima. Na žalost, taj je doprinos umanjen činjenicom da je samo dvije

godine nakon cjelovitoga izdanja Šarićeva prijevoda Biblije na hrvatski jezik Šarić morao zbog svojih političkih stavova u izgnanstvo, a njegovo djelo bilo je potisnuto ideološkim mjerama i pomalo izgubilo onu ulogu koje je na početku imalo. Budući da se Šarićev prijevod nije smio ponovno tiskati, bio je osuđen na *perditio memoriae* - na zaborav.

Ipak valja reći da je Šarićev prijevod zbog nekoliko stvari značajan. Prije svega, prijevod je načinio jedan čovjek i on kao takav s te strane zaslužuje svu pozornost. To ima svoje dobre i loše osobine. Dobro je jer je razina prijevoda ustaljena i način prevođenja ujednačen. Nedostatak takvoga prijevoda jest zacijelo mogućnost provjere prijevoda i od strane drugih prevoditelja. Danas se prave gotovo isključivo samo timski prijevodi. Šarićev prijevod u tom smislu ostaje vjerojatno jedinstven na ovom području.

Šarić je prevodio Vulgatin tekst i imao je uzore i oslone u prijevodi-ma nekih značajnih njemačkih prevoditelja (Henne, Rösch). To su činjenice i ne bi se trebalo upirati i braniti neke druge stavove. Bilo je doista nemoguće prevesti cijelu Bibliju s hebrejskoga, aramejskoga i grčkoga za tri godine, pogotovo u uvjetima koji su tada bili. No, ta činjenica ne bi trebala smetati. Uostalom, Crkva je stoljećima držala Vulgatin tekst službenim liturgijskim tekstom. Vulgatin tekst je bio prijevod na latinski i prilagođen je za obični puk. Kako je Šarić imao zadaću prirediti prijevod Staroga Zavjeta za puk, onda je Vulgatin tekst bio pogodan za tu svrhu.

Teško da će još itko ikada moći u našem narodu u tako kratkom vremenskom roku prevesti cijelu Bibliju. Ta su vremena očito prošla, a vjerojatno i ljudi koji su s takvim zanosom i u takvim uvjetima bili spremni danonoćno raditi na prevođenju Biblije. U tom smislu Šarić je učinio doista golem napor i napravio značajno djelo.

Konačno, Šarićev prijevod je od svojih početaka bio zacrtan kao opće hrvatsko djelo na što ukazuje i mandat Hrvatske biskupske konferencije i financijska potpora koju je ona pružila nadbiskupu Šariću kako bi se pojavio novi, cjeloviti prijevod Biblije. Ja bih u tom smislu pohvalio i tadašnju HBK što je imala smisla za potrebu novoga prijevoda Staroga Zavjeta i što je tako značajan jubilej u hrvatskom narodu, kao što je krštavanje Hrvata, željela obilježiti upravo novim prijevodom Biblije.

Popravljeni i usklađeni prijevod, što se prošle godine pojavio u Zagrebu u izdanju Hrvatskog biblijskog društva i Vrhbosanske nadbiskupije kao djelo bosansko-hercegovačkih bibličara, dao je Šarićevu prijevodu novu dodanu vrijednost. Šarićev je prijevod uspoređen i usklađen s izvornim tekstovima na hebrejskom i grčkom jeziku. Uvaženi su dostignuti biblijski standardi kako u prevođenju tako i u uvodnim dijelovima u pojedine

biblijske knjige. Konkretnija ocjena tih zahvata ostaje za stručnu kritiku, ali ne treba dvojiti da su neki dijelovi osobito dobro doradeni.

Usklađivanje prijevoda sa standardima suvremenoga hrvatskoga jezika i pravopisa učinili su prijevod čitkim, svježim i razumljivim, upravo pučkim izdanjem kakvo je željela imati Hrvatska biskupska konferencija u ono vrijeme.

Treba ipak reći da prijevod Ivana Šarića nije zadnja riječ u prevođenju i da u tom poslu treba ići dalje. Svaki je prijevod ljudsko djelo i podložan je nedostacima i pogreškama. Ipak, bilo bi krivo a da se ne uvaži golem trud, nevjerojatan zanos i energija u prevođenju Božje riječi nadbiskupa Ivana Šarića, ali jednako tako i naponi što su ih uložili kolege Višaticki, Odobašić i Zovkić u popravljajući i usklađujući Šarićeva prijevoda s izvornikom.